

पारिभाषिक शब्दसूची

संज्ञा

व्याख्या/ अर्थ

- **वस्त्र** : तंतूपासून किंवा तंतूची कताई करून तयार झालेले धागे वापरून बनवलेले कापड.
- **वस्त्रतंतू** : ज्या लहानात लहान दृश्य घटकापासून वस्त्र बनवता येते त्याला वस्त्रतंतू म्हणतात.
- **बहुवारिकीकरण** : ज्या प्रक्रियेमुळे एक किंवा एकापेक्षा जास्त प्रकारची एकवारिके एकत्र जोडली जाऊन बहुवारिक तयार होते त्या प्रक्रियेला बहुवारिकीकरण म्हणतात.
- **नैसर्गिक तंतू** : जे तंतू निसर्गात तंतूरूपात उपलब्ध असतात त्यांना नैसर्गिक तंतू म्हणतात.
- **नैसर्गिक सेल्युलोजजन्य तंतू** : वनस्पतींपासून मिळणाऱ्या व रासायनिकदृष्ट्या सेल्युलोजजचे बनलेले असतात. त्यांना सेल्युलोजजन्य तंतू म्हणतात.
- **नैसर्गिक प्रथिनजन्य तंतू** : प्राण्यांपासून मिळणाऱ्या व रासायनिकदृष्ट्या प्रथिनांपासून बनवलेल्या तंतूंना नैसर्गिक प्रथिनजन्य तंतू म्हणतात.
- **आखूड तंतू (स्टेपल तंतू)** : ज्या तंतूची लांबी कमी असते व ती इंच किंवा सेंटिमीटरमध्ये मोजली जाते अशा तंतूंना आखूड किंवा स्टेपल तंतू म्हणतात.
- **लांब तंतू (फिलमेंट तंतू)** : जे तंतू सलग अमर्याद लांबीचे असतात व त्यामुळे यार्ड किंवा मीटरमध्ये मोजतात त्यांना फिलमेंट किंवा लांब तंतू म्हणतात.
- **मानवनिर्मित तंतू** : जे तंतू अशा प्रक्रियेपासून उत्पादित करतात की ज्यासाठी कच्चा माल उत्पादन प्रक्रियेच्या कुठल्याही टप्प्यात तंतूस्वरूपात नसतो, अशा तंतूंना मानवनिर्मित तंतू म्हणतात.
- **पुनरुत्पादित तंतू** : वनस्पतीज व कच्च्या मालावर रासायनिक प्रक्रिया करून उत्पादित केलेले तंतू.
- **संश्लेषित तंतू** : पेट्रोलियम पदार्थ, डांबर, दगडी कोळसा, नैसर्गिक वायू यांसारख्या रासायनिक घटकांपासून उत्पादित केलेले तंतू.

- **अतापसंज्ञाशील तंतू** : जे तंतू उष्णतेने मऊ होत नाहीत किंवा वितळत नाहीत पण आक्रसून जळतात असे तंतू.
- **तापसंज्ञाशील तंतू** : उष्णतेने मऊ, लवचिक होऊन वितळणारे किंवा वितळत जाणारे तंतू.
- **मजबुती** : तंतूची न तुटता ताण सहन करण्याची क्षमता.
- **लवचिकता** : तंतूची न तुटता वाकला जाण्याची क्षमता.
- **सुसंबद्धता** : तंतूची एकमेकांना धरून किंवा चिकटून राहण्याची क्षमता.
- **घनता** : प्रति एकक आकारमानाचे वस्तुमान किंवा वजन तंतूचा भरीवपणा किंवा जडपणा.
- **तन्यता** : तंतूची ताणले जाऊ शकण्याची कमाल मर्यादा.
- **स्थितिस्थापकता** : ताण काढून घेतला असता तंतूच्या मूळ स्थितीइतके होण्याचे प्रमाण.
- **चुणीविरोधकता** : चुरगळण्याला किंवा सुरकुत्यांना विरोध करण्याची तंतूची क्षमता.
- **आर्द्रताशोषकता** : वस्त्र तंतू रचनेच्या आंतर्भागात आर्द्रता ग्रहण करण्याची व धरून ठेवण्याची क्षमता.
- **ज्वलनशीलता** : आगीच्या ज्वालेजवळ किंवा ज्वालेमध्ये तंतू किंवा कापड धरले असता होणारी प्रतिक्रिया.
- **टिकाऊपणा** : वस्त्राची दीर्घकाळ उपयोगी राहण्याची किंवा टिकण्याची क्रिया.
- **उष्णतावाहकता** : तंतूची उष्णता वाहून नेण्याची क्षमता.
- **चमक** : तंतूच्या पृष्ठभागावरून परावर्तित होणारा प्रकाश.
- **एकवारिक** : बहुवारिकता एक रेणू.
- **जलद्वेषी** : पाण्याबद्दल आकर्षण नसलेले.
- **बहुवारिक** : अनेक छोटी एकवारिके जोडली गेल्यामुळे तयार होणारी साखळी.
- **वुलन धागा** : आखूड लोकरी तंतूपासून (नाईल्सपासून)

तयार होणारे जाड, फुगीर, केसाळ धागे.

पाळीव रेशीम (उत्पादित रेशीम,

- **संवर्धित रेशीम) :** बॉम्बेक्स मोरी या जातीच्या रेशीम कीटकांपासून उत्पादित केलेल्या रेशमास पाळीव रेशीम म्हणतात.
- **केरंटीन :** ज्या प्रथिनांपासून लोकराचा तंतू बनलेला असतो.
- **वैशिष्ट्यपूर्ण केसतंतू :** मेंढीव्यतिरिक्त अन्य काही विशिष्ट प्राण्यांच्या शरीरावरील केस जे मर्यादित प्रमाणात प्राप्त होतात.
- **तनित्र (स्पिनरेट) :** मानवनिर्मित तंतू बनविण्यास आवश्यक सूक्ष्म सच्छिद्र साधन.
- **चमक मंद करणे :** टायटॅनिक डायऑक्साईड रसायनाचा उपयोग करून चमकदार मानवनिर्मित तंतूंची चमक मंद करणे.
- **धागा :** आखूड तंतू, लांब तंतू किंवा अन्य घटकांचा बनलेला लांब सलग दोरा जो मागावर सुयांच्या यंत्रावर किंवा अन्य प्रकारे वस्त्र बनविण्यास योग्य असतो.
- **पेळू :** धागा निर्मिती प्रक्रियेत पिंजणे किंवा विंचरणे प्रक्रियेनंतर तंतूंच्या तलम पटलापासून तयार होणाऱ्या पाऊण ते एक इंच व्यासाचा पीळ विरहित दोरा.
- **पीळ :** धाग्यातील तंतू एकत्र राहण्यासाठी धाग्याला दिलेले तिरके वेढे.
- **संतुलित धागा:** योग्य पीळ असलेला धागा जो फाशांच्या स्वरूपात तरंगतो.
- **पिंजणे :** धागा निर्मितीतील एक प्रक्रिया ज्यात तंतूतील अशुद्ध घटक काढून तंतूंची लांबीच्या दिशेत समांतर मांडणी करून त्यापासून कार्ड स्लायव्हर बनवितात.
- **विंचरणे :** चांगल्या दर्जाचे तलम धागे बनविताना पेळूतील कमी लांबीचे तंतू वेगळे काढून लांब तंतूंची एकमेकांना अधिक समांतर मांडणी करण्याची प्रक्रिया.
- **पेळू ओढणे :** धागा निर्मितीत पेळूंची जाडी कमी

होऊन लांबी वाढविण्यासाठी पेळूतील तंतू लांबीच्या दिशेत ओढले जाण्याची क्रिया.

- **पेळू पिळणे :** धागा निर्मितीत पेळू व धागा यांमधील पायरी ज्यात पेळू अनेकवेळा ओढून त्यांची जाडी कमी केली जाते.
- **कतार्ई :** धागा तयार करण्याच्या प्रक्रियेतील अंतिम पायरी, ज्यात धाग्यांना मजबुती व अन्य आवश्यक वैशिष्ट्यांसाठी योग्य प्रमाणात पीळ दिला जातो.
- **साधे धागे :** ज्या धाग्यांना पूर्ण लांबीत एकसारखा पीळ असतो व जे आकाराला एकसारखे व नियमित असातात असे धागे.
- **एकेरी धागे :** तंतूंना पीळ देऊन बनणारा धागा.
- **प्लाय धागा :** दोन किंवा जास्त एकेरी धाग्यांना पीळ देऊन तयार होणारा धागा.
- **कॉर्ड किंवा केबल धागा :** दोन किंवा जास्त प्लाय धाग्यांना पीळ देऊन तयार होणारा धागा.
- **क्रेप धागा :** साध्या धाग्यांचा एक प्रकार ज्यात धाग्यांना अतिशय जास्त पीळ देतात ज्यामुळे ते साध्या धाग्याप्रमाणे नियमित नसतात.
- **नावीन्यपूर्ण धागे :** ज्या धाग्यातील घटक एकसारखे नसतात व ठराविक अंतरावर अनियमित असतात. ज्यामुळे धाग्यांत आकर्षक परिणाम व वैविध्यपूर्ण पोत प्राप्त होतो असे धागे.
- **स्लब धागे :** धाग्यात ठराविक अंतरावर कमी जास्त प्रमाणात पीळ दिल्याने फुगीर, मऊ, परिणाम निर्माण झालेले नावीन्यपूर्ण धागे.
- **फ्लॉक धागे :** सुट्या तंतूंचा आधार धाग्यांच्या पीळात कमी जास्त अंतरावर घालून बनवलेले नावीन्यपूर्ण धागे.
- **बकल किंवा फाशाचा धागा :** नावीन्यपूर्ण धागे ज्यात ठराविक अंतरावर फासे तयार होतात.
- **नव किंवा स्पॉट धागे :** नावीन्यपूर्ण धागे ज्याच्या रचनेत आधार धाग्याभोवती परिणामकारक धागा अनेक वेळा घट्ट गुंडाळला जावून फुगीर भाग तयार होतो.

- **नॉट किंवा नॉप धागे** : नब धाग्यांप्रमाणेच रचना असलेले नावीन्यपूर्ण धागे परंतु ज्यात धाग्यातील फुगीर भाग चमकदार धाग्यांचे वेढे घेऊन तयार करतात.
- **शनैल धागे** : केसाळ सुरवंटाप्रमाणे दृश्य स्वरूप असलेले नावीन्यपूर्ण धागे.
- **विणणे** : ताणे व बाणे हे धाग्यांचे दोन संच एकमेकांत सर्वसाधारणपणे काटकोनांत गुंतवण्याची प्रक्रिया.
- **ताणे** : कापडातील लांबीच्या दिशेतील धागे जे कापडाच्या काठाला समांतर असतात.
- **बाणे** : कापडाच्या आडव्या दिशेतील धागे जे कापडाच्या काठाला काटकोनात असतात.
- **वीण** : वस्त्रातील ठराविक परीणाम साध्य करण्यास ताणे व बाणे यांची विशिष्ट प्रकारे केलेली गुंतवणूक.
- **साधी वीण** : ताणे व बाणे अत्यंत साध्या व सोप्या पद्धतीने एकमेकांच्या वरून व खालून गुंतवून तयार होणारी मूलभूत वीण.
- **पाईल वीण** : नावीन्यपूर्ण वीण ज्यात कापडाच्या पृष्ठभागावर फासे तयार होतात व कापडास लांबी, रूंदीप्रमाणेच जाडीही प्राप्त होते.
- **कापलेली पाईल वीण** : पाईल वीणीचा प्रकार ज्यात कापडाच्या पृष्ठभागावर तयार होणारे फासे कापले जातात.
- **निटींग** : कापड निर्मितीचे एक तंत्र ज्यात एक सलग धागा किंवा धाग्यांच्या संचापासून तयार होणाऱ्या फाशांच्या मालिका एकमेकांत जोडल्या जाऊन कापड तयार होते.
- **ब्रेडिंग** : धागे किंवा कापडाच्या पट्ट्या एकमेकांत अडकवून अरुंद कापड बनविण्याची पद्धत.
- **बाँडिंग** : ज्या पद्धतीत दोन किंवा त्यापेक्षा जास्त कपडे एकमेकांना चिकट पदार्थाद्वारा चिकटून किंवा अन्य पद्धतीने करतात.
- **लेस** : धागे एकमेकांमध्ये गुंतवून विशिष्ट डिझाईन असलेले जाळीदार कापड.
- **फेल्ट** : धाग्याचा वापर न करता तंतूंपासून बनवलेले कापड जे बनवण्यास भागाचा उपयोग केला जात नाही.
- **संस्करण प्रक्रिया** : धाग्यापासून वस्त्र तयार झाल्यावर ते बाजारात पोहोचण्यात त्यावर केल्या जाणाऱ्या विविध प्रक्रिया.
- **सर्वसाधारण संस्करण प्रक्रिया** : कोणत्याही कापडावर त्याचे दृश्य स्वरूप सुधारून किमान उपयुक्त दर्जा प्राप्त होण्यासाठी करण्यात येणाऱ्या आवश्यक प्रक्रिया.
- **उपयोगितामूल्य वाढविणारे संस्करण** : विशिष्ट कार्यांनुसार कापडात उपजत नसणारे गुणधर्म त्यात निर्माण करण्यासाठी केलेल्या प्रक्रिया.
- **विरंजन** : रंगविणे व छपाई यासारख्या प्रक्रिया करण्यापूर्वी कापड पांढरेशुभ्र करण्याची रासायनिक प्रक्रिया.
- **मर्सरायझेशन** : सेल्युलोज तंतू, मुख्यतः सुती तंतूंची चमक व अन्य गुणधर्म सुधारण्यासाठी करण्यात येणारे रासायनिक संस्करण.
- **ऑबसॉर्बर्ट फिनिश** : आर्द्रता शोषकता वाढविण्यास करण्यात येणारे संस्करण.
- **वॉटरप्रूफ फिनिश (जलरोधक संस्करण)** : कापडावर करण्यात येणारे असे संस्करण ज्यामुळे पाणी कापडातून आरपार जाऊ शकत नाही.
- **मॉथप्रूफ (कीटकनाशक संस्करण)** : रेशमी व लोकरी वस्त्रांचे कीटकांमुळे होणाऱ्या हानीपासून संरक्षण करण्यास केले जाणारे संस्करण.
- **मिल्ड्रूफ (बुरशीनाशक संस्करण)** : सुती, रेयॉन, लिनन किंवा यांच्या संमिश्र वस्त्रांवर बुरशीमुळे होणारी हानी टाळण्यासाठी करण्यात येणारे संस्करण.
- **मृदु किंवा हलके पाणी** : क्षारविरहीत पाणी.
- **कठीण किंवा जड पाणी** : ज्या पाण्यात कॅल्शियम व मॅग्नेशियमचे बायकार्बोनेट, सल्फेट, नायट्रेट व क्लोराईड क्षार विरघळलेले असतात.
- **अस्थायी जड पाणी** : ज्या पाण्यात कॅल्शियम व मॅग्नेशियमचे बायकार्बोनेट क्षार विरघळलेले असतात असे पाणी.

- **सॅपानिफिकेशन** : साबण बनवण्याची प्रक्रिया ज्यात मेदाम्ल व अल्कली यांच्या मिश्रणास उष्णता देतात व त्यामुळे रासायनिक अभिक्रिया होऊन साबण व पाणी तयार होते.
- **डिटर्जंट** : कपड्यांतील मळ काढून टाकणारा घटक.
- **कृत्रिम डिटर्जंट** : रसायनांपासून मिळणाऱ्या हायड्रोकार्बनपासून संश्लेषित करण्यात येणारे स्वच्छताकारक घटक.
- **ट्रेपरी** : खिडक्यांच्या पडद्यांवरून लावण्यात येतात जे पडद्यांपेक्षा जास्त लांब असून जाड कापडाचे असतात.
- **गृहोपयोगी वस्त्रे** : पेहेरावाव्यतिरिक्त घरातील अन्य उपयोगांसाठी वापरण्यात येणारी वस्त्रे.
- **चोषणाने धुलाई** : चोषक या साधनाचा वापर करून मोठ्या आकाराच्या जड कपड्यांची केलेली धुलाई.
- **टेरी वीण** : ज्या वीणीमुळे कापडाच्या दोन्ही बाजूंवर फासे किंवा पाईल तयार होते व त्यामुळे कापड जास्त जड व आर्द्रताशोषक बनते.
- **पोत** : पृष्ठभागाचा स्पर्श
- **स्वच्छताकारकता (डिटर्जन्सी)** : स्वच्छ करण्याची क्षमता.

संदर्भसूची

1. Alexander P. R. Textile Products : selection use and care Boston: Houghton – Mifflin company, 1997.
2. Encyclopedia of Textiles, 2nd ed, Englewood cliff, N. J. Prentice Hall Inc 1973.
3. Corbman, B. P. Textile, fiber to fabric 5th ed rev. New York McGraw – Hill book company, 1975.
4. Hall A. J. the standard book of Textiles, 8th ed. New York: Halstead press, Inc 1975.
5. Hollen, M. and J. Saddler. Textiles 5th ed New York Macmillan publishing co. Inc 1979.
6. Joseph, Marjory L. Introductory Textile science, 4th ed. New York: Holt Rinehart and Winston Inc 1981.
7. Lyle D. S. Modern Textiles: New York John Wiley and sons Inc 1978.
8. Lyle D. S. Performance of Textiles.
9. Stout Evleyn Introduction to Textiles 3rd ed. New York: John Wiley and sons. Inc 1970.
10. Wingate Isabel B. Fairchild Dictionary of Textiles 6th ed. New York: Fairchild Publications, Inc 1979.
11. Wingate Isabel B. mohler June F., Textile fabric and their selection 8th ed. Prentice – Hall Inc. 1984.
12. Man – Made fiber and Textile Dictionary, Celanese Fibers marketing co. Avenue of the Americas New York 10036.
13. Moncrief R, W, Man – Made fibers. New York John Wiley and sons, Inc 1966.
14. Hall A. J. Textile finishing New York : chemical publishing co., 1966.

15. Marsh J. T. an Introduction to Textile finishing plain field N. J. Textile book service 1966.
16. Aggarwal V. K. Hand book of synthetic detergents; consultants corporation of Industries 1971 – 75.
17. Ralik R. K. Dhingra, Handbook of soap Industries, small Industry research Institute 1974.
18. Cown Mary L, Jungerman Martha Introduction to Textiles, D. B. Tarapor evala sons company private Ltd. 1980.
19. Prayag R. S. Textile finishing. 1994.
20. Johnson Albert E, Dry cleaning merrow publishing co, ltd. England 1971.
21. Mathews J. M. and H. R. maversberger Textile fibers 6th ed. John Wiley and sons, Inc. New York 1954.
22. Hess, Katherine P. Textile Fibers and their use 6th ed. J. P. lipqincutt Co. Philadelphia 1950.
23. R. A. Sing, Technology of Wool Production and Management, Kalyani Publishers. 1997.
24. Ajay joshi, sheep Wool and Woollen Industry in India, Agro Botanical Publishers (India), 1987.
25. Wool – Tom and Jenny Watson, World Resources Series, Wayland Publishers, England, 1984.
26. E. P. G. Gohl, L. D. Vilensky, Textile Science An Explanation of Fibre Properties, Second Edition CBS Publications and Distributors, 1987, Reprint 1999.
27. Tammanna N. Sonwalkar, Handbook of Silk Technology, Wiley eastern Limited, 1993.
28. Sericulture, Guide For Reelers And Twisters, Department of Sericulture, A. P. Hyderabad, Wiley Eastern Limited.
29. I. A. Kamte, Dr. K. K. Kshirsagar, Reshim Vyavasay, Navya Vata, Nave Sanshodhan, Sun Publications, 1998.
30. Dr. K. K. Kshirsagar, Reshim Nirmiti, Continental Prakashan, Pune, 1990.
31. Noemia D'souza, Fabric Care, New Age International (P) Limited, Publishers, New Delhi, 1998.
32. Lucy Rathbone, Elizabeth Tarpley, Marjorie East, Nell Giles Ahern, Fashions and Fabrics, Houghton Mifflin Company Boston.
33. Mary Mark Sturm, Edwina Hefley Grieser, Dorothy Siegert Lyle, Jane Ellen Roberts, Guide To Modern Clothing, Third Edition, Webster Division Mc – Graw – Hill Book Company New York. 1973.
34. K. R. Zarapkar, Zarapkar system of cutting Navneet Publications (India) Limited, Mumbai.
35. P. L, Nand, Subodh Shivankala, Fourteenth Edition.
36. Readers Digest, Complete Guide To Needle Work.
37. Readers Digest, Complete Guide To Embroidery.
38. Mahesh M. Nanavaty, Silk Processing and Marketing. Wiley eastern Ltd. New Delhi, 1990.

संकेतस्थले

1. Wikipedia – the free encyclopedia
2. www.leighfibers.com
3. www.firestonefibers.com
4. www.nationaltextile.org/library/orgs.htm
5. www.fibre2fashion.com
6. www.textilelinks.com
7. www.textilefiberspace.com
8. www.numei.com/fiberfacts.htm
9. www.oerlikontextile.com
10. www.textileworld.com
11. www.ask.com/Cotton+Fibres
12. www.jbmfibers.com
13. www.chemical-fibers.com
14. www.textilesociety.org/resources_textilesites.htm
15. www.washlaundry.com/ – United States
16. www.finest4.com/L/Laundry
17. www.centronet.es
18. www.sewingmachinesplus.com
19. www.singer.com
20. www.hometextile.com
21. www.homegoods.com
22. www.householdtextiles.com
23. www.istylist.com
24. www.fashionandyou.com/Buy-Now
25. www.laundryparts.com

